

Sygn. akt II CSK 186/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 13 stycznia 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Henryk Pietrkowski (przewodniczący)

SSN Agnieszka Piotrowska

SSN Maria Szulc (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa M. Spółki Akcyjnej z siedzibą w Ł.
przeciwko Samodzielnemu Publicznemu Zakładowi Opieki Zdrowotnej
w H.

o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 13 stycznia 2016 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej
od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 19 listopada 2014 r.,

- 1) uchyla zaskarżony wyrok i oddala apelację powódki;**
- 2) rozstrzygnięcie o kosztach postępowania apelacyjnego i kasacyjnego pozostawia do szczegółowego wyliczenia referendarzowi sądowemu w Sądzie pierwszej instancji i ustala, że powódka ponosi koszty procesu w sprawie.**

UZASADNIENIE

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Apelacyjny zmienił wyrok Sądu Okręgowego w Ł. oddalający powództwo o zasądzenie od pozwanego Samodzielnego Publicznego Zakładu Opieki Zdrowotnej w H. (dalej ZOZ) na rzecz M. Spółki Akcyjnej w Ł. kwoty 1.526.439,80 zł w ten sposób, że utrzymał w całości nakaz zapłaty wydany w postępowaniu nakazowym przez Sąd Okręgowy w Ł. w dniu 28 marca 2012 r.

Ustalił, że w dniu 6 czerwca 2011 r. pozwany ZOZ i E. sp. z o.o. w Ł. (dalej spółka E.) zawarli umowę sprzedaży sprzętu medycznego za cenę 2.526.894,12 zł. W dniu następnym, 7 czerwca 2011 r., prezes zarządu sprzedawcy przedłożył dyrektorowi pozwanego Z. L. pismo stanowiące zawiadomienie o przekazie z prośbą o jego podpisanie jako załącznika do umowy. Z jego treści wynikało, że spółka E. upoważnia pozwanego ZOZ na podstawie art. 921¹ k.c. do przekazywania należności, wynikających z zawartej umowy, na wskazany w piśmie rachunek bankowy M. S.A. w Ł., który był tożsamy z rachunkiem bankowym sprzedającego wskazanym w umowie z dnia 6 czerwca 2011 r. Ponadto pozwany ZOZ miał być poinformowany o odwołaniu przekazu odrębnym pismem zawierającym zgodę spółki M., zaś odwołanie bez tej zgody nie wywoływało skutków prawnych. Pismo zawierało także informację, że pozwany nie może odmówić przyjęcia przekazu i jest zobowiązany do spełnienia świadczenia do wysokości wymagalnych wierzytelności, przysługujących spółce E. Pismo podpisał w imieniu spółki E. R. P. a w imieniu pozwanego, po zapoznaniu się z jego treścią, pod adnotacją „Potwierdzam przyjęcie niniejszego przekazu” dyrektor Z. L.

Przyjęcie przekazu stanowiło jedną z form zabezpieczenia umowy pożyczki zawartej w dniu 9 czerwca 2011 r. pomiędzy M. S.A. a spółką E. i było jednym z warunków jej zawarcia.

W dniu 30 sierpnia 2011 r. wpłynęło do pozwanego pismo spółki E. zawierające prośbę o wyrażenie zgody na zmianę rachunku bankowego widniejącego w umowie sprzedaży z dnia 6 czerwca 2011 r. oraz oświadczenie tej spółki o odwołaniu przekazu z dnia 7 czerwca 2011 r.

W okresie od dnia 30 sierpnia 2011 r. do dnia 16 września 2011 r. pozwany zapłacił na rzecz spółki E. cenę zakupionego sprzętu medycznego w łącznej kwocie 2.330.246,04 zł na rachunek wskazany w piśmie doręczonym w dniu 30 sierpnia 2011 r.

Pismem z dnia 10 października 2011 r. M. S.A. poinformowała pozwanego, że odwołanie przekazu przez spółkę E. bez jej zgody było bezskuteczne, a pismem z dnia 18 października 2011 r. pozwany wezwał spółkę E. do zapłaty kwot wynikających z realizacji umowy przekazu na rzecz M. stosownie do przekazu lub zwrotu na rzecz ZOZ otrzymanych kwot jako świadczenia nienależnego. W dniu 9 lutego M. S.A. wezwała pozwanego do zapłaty kwoty 1.500.796 zł z odsetkami umownymi w terminie do dnia 17 lutego 2012 r.

Na rozprawie w dniu 1 października 2012 r. dyrektor pozwanego Z. L. złożyła powodowi pisemne oświadczenie o uchyleniu się od skutków prawnych oświadczenia woli z dnia 7 czerwca 2011 r. o przyjęciu przekazu jako złożonego pod wpływem błędu wywołanego podstępnie z tej przyczyny, że składając podpis pod klauzulą przyjęcia przekazu była przekonana, że przyjęcie dotyczy jedynie czynności technicznej przyjęcia korespondencji i to przekonanie utrzymywało się do dnia 14 października 2011 r. tj. daty otrzymania pisma powoda, z którego wynikało, że uważa on to oświadczenie za przyjęcie przekazu.

Sąd Okręgowy w Ł. oddalił powództwo uznając, że oświadczenie dyrektora pozwanego Z. L. było oświadczeniem woli o przyjęciu przekazu w rozumieniu art. 921¹ § 1 k.c. lecz było bezwzględnie nieważne, bo nie uzyskała ona zgody organu założycielskiego na dokonanie tej czynności jako niosącej skutek zmiany wierzyciela (art. 58 § 1 k.c., art. 53 ust. 6 ustawy z dnia 30 sierpnia 1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej obowiązującej w dacie złożenia oświadczenia).

Sąd Apelacyjny oddalając wyrokiem z dnia 27 maja 2013 r. apelację powódki przyjął, że wprowadzie czynność przekazu nie miała na celu zmiany wierzyciela, ale nie doszło do realizacji dyspozycji art. 921² § 1 k.c., bo oświadczenie o przyjęciu przekazu zostało złożone na dokumencie pochodzącym od przekazującego (spółka E.) i nie zostało skierowane do odbiorcy przekazu (M. S.A.). Z jego treści nie wynika, by wolą dyrektora ZOZ było wykreowanie

zobowiązania, o którym mowa w art. 921² § 1 k.c. wobec skierowania oświadczenia do przekazującego. Jako pozbawiony znaczenia został oceniony fakt znalezienia się oświadczenia w posiadaniu powoda (odbiorcy przekazu), bo nie był on jego adresatem, a nadto niosło ono obojętny ładunek w sferze zobowiązań, a w rezultacie bez znaczenia pozostawała kwestia skuteczności oświadczenia pozwanego o uchyleniu się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu przekazu. Wobec nie przyjęcia przekazu przez pozwanego skuteczne było więc jego odwołanie przez spółkę E.

Wskutek skargi kasacyjnej strony powodowej Sąd Najwyższy wyrokiem z dnia 7 sierpnia 2014 r. uchylił powyższy wyrok i sprawę przekazał Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania. Wyjaśnił, że oświadczenie o przyjęciu przekazu może być złożone w dowolnej formie, także w ten sposób, że przekazujący wyda odbiorcy dokument zawierający pisemne oświadczenie przekazanego, że przekaz przyjmuje i podkreślił, że nie jest możliwa ocena skutków prawnych oświadczenia pozwanego o przyjęciu przekazu i oświadczenia spółki E. o jego odwołaniu wobec braku ustaleń w jakiej dacie oświadczenie pozwanego o przyjęciu przekazu dotarło do strony powodowej.

Ponownie rozpoznając sprawę Sąd Apelacyjny, poza przytoczonymi wyżej, dokonał ustalenia, że oświadczenie pozwanego o przyjęciu przekazu wpłynęło do spółki M. w dniu 9 czerwca 2011 r., o czym świadczy potwierdzenie przez Dział Obsługi Klienta oraz Dział Ryzyka faktu ustanowienia wszystkich wymaganych zabezpieczeń umowy pożyczki zawartej ze spółką E. i fakt przelania na konto tej spółki środków pieniężnych.

Odnosząc się do zagadnienia, czy w świetle art. 53 ust. 6 ustawy z dnia 30 sierpnia 1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej (j. t. Dz. U. z 2007 r., Nr 14, poz. 89 ze zm.; dalej u.z.o.z.) w brzmieniu obowiązującym w dacie dokonywania czynności prawnych, nadanym ustawą z dnia 22 października 2010 r. o zmianie ustawy o zakładach opieki zdrowotnej (Dz. U. z 2010 r., Nr 230, poz. 1507; dalej ustawa nowelizująca), dopuszczalne jest wykorzystanie konstrukcji przekazu dla wykreowania stosunku zobowiązaniowego przez wierzyciela samodzielnego publicznego zakładu opieki zdrowotnej pomiędzy tym zakładem a osobą trzecią

będącą wierzycielem tego wierzyciela, udzielił odpowiedzi pozytywnej. Uznał, że z uwagi na wyraźnie określoną przez użycie sformułowań jednoznacznych językowo treść tego przepisu, nie ma podstaw do odstąpienia od wykładni językowej. Pojęcie „czynności prawne mające na celu zmianę wierzyciela” wprost wskazuje, że jego desygnatami są te czynności prawne dotyczące zobowiązań samodzielnego publicznego zakładu opieki zdrowotnej, których celem samym w sobie jest zmiana wierzyciela, a więc czynności kierunkowe, których istotą jest zamiar bezpośredni istniejący w chwili dokonywania czynności. Poza ich zakresem pozostają te czynności prawne, których cel jest odmienny, nawet jeżeli w ich wyniku dochodzi do zmiany wierzyciela.

W ocenie Sądu drugiej instancji zarówno sam przedmiotowy przekaz, jak i jego przyjęcie nie mają charakteru czynności ukierunkowanych na zmianę wierzyciela. Przekaz (upoważnienie) nie tworzy stosunku zobowiązaniowego pomiędzy przekazanym a odbiorcą przekazu a jest tylko jednostronną czynnością prawną upoważniającą przekazującego, której celem jest uproszczenie i przyspieszenie obrotu gospodarczego. Przyjęcie natomiast przekazu jest jednostronną czynnością prawną zobowiązującą przekazanego, w wyniku której powstaje obowiązek przekazanego spełnienia świadczenia na rzecz odbiorcy przekazu i odpowiadające mu roszczenie odbiorcy – jest to nowe zobowiązanie o charakterze abstrakcyjnym. W rezultacie ta konstrukcja prawna nie jest dotknięta sankcją nieważności z powodu braku zgody organu założycielskiego pozwanego na przyjęcie przekazu.

Odnosząc się do zarzutu pozwanego w przedmiocie wady oświadczenia woli dyrektora pozwanej o przyjęciu przekazu przyjął, że złożenie podpisu na dokumencie przekazu nie oznaczało pokwitowania wpływu pisma do Szpitala, lecz stanowiło oświadczenie woli o treści określonej w tym piśmie. Treść pisma, sformułowana jednoznacznie, jasno i czytelnie, zawierająca szereg pouczeń prawnych o skutkach przekazu i zastrzeżenie, że jego odwołanie może być dokonane jedynie w odrębnym piśmie, zawierającym zgodę powódki oraz podpis dyrektora złożony bezpośrednio pod oświadczeniem „Potwierdzam przyjęcie niniejszego przekazu” przemawia za uznaniem, że osoba je podpisująca powinna mieć pełną świadomość skutków prawnych, a tym samym nieuprawnione

są twierdzenia, że dyrektor pozwanego została wprowadzona w błąd a oświadczenie o uchyleniu się od skutków oświadczenia woli należy uznać za prawnie irrelewantne. Oświadczenie spółki E. o odwołaniu przekazu zostało natomiast złożone w dniu 29 sierpnia 2011 r. z uchybieniem art. 921³ k.c., wobec podpisania przez dyrektora przekazanego Szpitala oświadczenia o przyjęciu przekazu w dniu 7 czerwca 2011 r. i doręczeniu odbiorcy w dniu 9 czerwca 2011 r., a więc jest bezskuteczne.

W konsekwencji Sąd Apelacyjny stwierdził, że czynność prawna stanowiąca podstawę powództwa jest ważna, oświadczenie woli, na mocy którego pozwany zobowiązał się do spełnienia na rzecz powoda określonego świadczenia, nie było dotknięte wadą, a przekaz nie został skutecznie odwołany. Odbiorca przekazu jest więc uprawniony do dochodzenia roszczenia przysługującego mu z tego tytułu.

W skardze kasacyjnej pozwany wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i jego zmianę poprzez oddalenie apelacji powódki, ewentualnie o jego uchylenie i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania. Zarzucił w ramach pierwszej podstawy kasacyjnej naruszenie przez błędną wykładnię art. 53 ust. 6 u.z.o.z. w brzmieniu nadanym ustawą nowelizującą z dnia 22 października 2010 r., polegającą na nadaniu innego znaczenia zwrotowi „czynność prawna mającą na celu zmianę wierzyciela”.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Istotą sporu jest ocena skutków prawnych czynności prawnej przekazu wierzytelności do zakładu opieki zdrowotnej, zabezpieczającej wierzytelności osoby trzeciej w stosunku do wierzyciela samodzielnego publicznego zakładu opieki zdrowotnej, przyjętego przez przekazanego, w świetle art. 53 ust. 6 i 7 u.z.o.z. w brzmieniu obowiązującym od dnia 22 grudnia 2010 r. Przepis ten zawiera zakaz zawierania czynności prawnych mających na celu zmianę wierzyciela takiego zakładu bez zgody podmiotu tworzącego.

W judykaturze utrwalony jest już pogląd, który Sąd Najwyższy w niniejszym składzie podziela, że intencją ustawodawcy było objęcie zmienionym art. 53 ust. 6 i 7 u.z.o.z. wszystkich czynności prawnych, których skutkiem była zmiana wierzyciela samodzielnego publicznego zakładu opieki zdrowotnej. Przyjęta

została jednolita wykładnia pojęcia „czynność prawna mająca na celu zmianę wierzyciela”, zgodnie z którą obejmuje ono nie tylko umowy bezpośrednio dotyczące zmiany wierzyciela, lecz także takie, których jest ona skutkiem, a więc gdy pojawi się nowy wierzyciel dochodzący wierzytelności z pierwotnie zawartej umowy. Za czynności wymagające zgody podmiotu tworzącego, a w jej braku za nieważne, zostały uznane umowy cesji - także powiernicze, faktoringu, gwarancji, subrogacji umownej, indosu wekslowego i poręczenia. (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 6 czerwca 2014 r., I CSK 428/13, OSNC z 2015 r., nr 4, poz. 53, z dnia 9 stycznia 2015 r., V CSK 111/14, Biul. SN z 2015 r., nr 2, poz.13, z dnia 19 listopada 2014 r., II CSK 9/14,, z dnia 6 lutego 2015 r., II CSK 319/14, z dnia 6 lutego 2015 r., II CSK 238/14, z dnia 18 lutego 2015 r., I CSK 110/1, z dnia 24 kwietnia 2015 r., II CSK 546/14, z dnia 24 kwietnia 2015 roku, II CSK 830/14, z dnia 24 kwietnia 2015 r., II CSK 797/14, z dnia 24 kwietnia 2015 r., II CSK 664/14, z dnia 24 kwietnia 2015 r., II CSK 788/14, z dnia 15 maja 2015 r., V CSK 400/14, z dnia 7 października 2015 r., I CSK 810/14, z dnia 16 października 2015 r., I CSK 882/14 - nie publ.).

Chybiona jest zatem wykładnia tego pojęcia dokonana przez Sąd drugiej instancji, który przyjął, że są to czynności prawne kierunkowe, istotą których i celem samym w sobie jest zmiana wierzyciela.

Na obecnym etapie postępowania nie jest kwestionowany pogląd Sądu Apelacyjnego, że oceniana w tej sprawie czynność prawna przekazu jest ważna, oświadczenie woli, na mocy którego pozwany zobowiązał się do spełnienia na rzecz powoda określonego świadczenia (przyjęcie przekazu) nie było dotknięte wadą, a przekaz nie został skutecznie odwołany.

Z treści przekazu wynika, że E. upoważniła pozwany Szpital do przekazywania należności wynikających z opisanej umowy sprzedaży do czasu całkowitej zapłaty na wskazany rachunek bankowy spółki M., a więc jest to przekaz w dług.

Przekaz jest abstrakcyjną jednostronną czynnością prawną przekazującego, niezależną od stosunku waluty (przekazujący i przekazany) i pokrycia (przekazujący i odbiorca). Jak się podkreśla w doktrynie, jest to czynność prawna

upoważniająca, natomiast nie ma charakteru ani zobowiązującego ani rozporządzającego.

Zgodnie z art. 921¹ k.c. sam przekaz nie tworzy stosunku zobowiązaniowego pomiędzy przekazanym a odbiorcą a jedynie zawiera dwa upoważnienia – do spełnienia świadczenia przez przekazującego i do jego odbioru przez odbiorcę; przez jego udzielenie odbiorca nie nabywa roszczeń przeciwko przekazanemu. Przy przekazie w dług przekazany jest zobowiązany względem przekazującego do zadośćuczynienia przekazowi a nie względem odbiorcy (art. 921⁴ k.c.).

W kolejnym etapie przekazany może spełnić świadczenie z przekazu bez jego przyjęcia i wtedy nie dochodzi do ukształtowania stosunku pomiędzy nim a odbiorcą lub może przekaz przyjąć. Przyjęcie przekazu jest jednostronną czynnością zobowiązującą przekazanego. Skutkiem prawnym oświadczenia przekazanego złożonego wobec odbiorcy jest powstanie jego obowiązku spełnienia świadczenia na rzecz odbiorcy i odpowiadającego mu roszczenia odbiorcy, a więc powstanie nowego zobowiązania o charakterze abstrakcyjnym, niezależnego od stosunku kauzalnego wiążącego przekazanego z przekazującym czy przekazującego z odbiorcą. Kolejnym skutkiem prawnym przyjęcia przekazu w stosunkach kauzalnych jest to, że w przypadku przekazu w dług przekazany ma po przyjęciu dwóch wierzycieli (w stosunku pokrycia i stosunku zapłaty), a odbiorca dwóch dłużników (w stosunku waluty i stosunku zapłaty). Powstają w stosunku do przekazanego zatem dwie wierzytelności – kauzalna i abstrakcyjna. Nie dochodzi w tej sytuacji prawnej do przejęcia długu, bo ani przekazany ani odbiorca nie wstępuje w miejsce przekazującego. W rezultacie świadczenie przekazanego na rzecz przekazującego nie wywiera żadnego wpływu na wierzytelność odbiorcy do przekazanego; jeżeli przekazujący zażąda świadczenia przekazany będzie mu mógł odmówić, bo dochodzenie wierzytelności przez przekazującego jest równe nieodpuszczalnemu odwołaniu przekazu.

W przedmiotowym przekazie została określona *causa* ze stosunku pokrycia i określone przekazane świadczenie, które pośrednio miał spełnić pozwany Szpital, a więc przez powiązanie długu z tego stosunku z przekazanym świadczeniem przekazujący wskazał na ich tożsamość.

Skutkiem przekazu w dług jest więc, po pierwsze, przekazanie przez wierzyciela należnego mu świadczenia i ukształtowanie przez niego jednostronnie takiego stosunku prawnego, w którym rozporządza on swoją wierzytelnością w takim znaczeniu, że upoważnia dłużnika ze stosunku kauzalnego do spełnienia świadczenia na rzecz podmiotu pozostającego poza tym stosunkiem (pokrycia) ze skutkiem wykonania zobowiązania w tym stosunku oraz wyłącza swoje uprawnienie do żądania spełnienia świadczenia na swoją rzecz. Po drugie konsekwencją przyjęcia przekazu w dług jest powstanie dwóch wierzytelności i zwiększenie ilości wierzycieli przekazanego – przekazujący z kauzalnego stosunku waluty i odbiorca z abstrakcyjnego stosunku zapłaty. Po trzecie świadczenie przekazanego na rzecz przekazującego wierzyciela nie wywiera żadnego wpływu na wierzytelność odbiorcy do przekazanego. Po czwarte, przy przekazie w dług, przekazany nie może odmówić wykonania przekazu. Łącznie więc dwie jednostronne czynności prawne - przekaz i jego przyjęcie – prowadzą do zmiany do stronie wierzyciela wprowadzając obok wierzyciela określonego w umowie stron wierzyciela ze stosunku abstrakcyjnego.

Założeniem ustawodawcy nowelizacją art. 53 ust. 6 i 7 u.z.o.z. z dniem 22 grudnia 2010 r. prowadzić miała do wyeliminowania dokonywania tych wszystkich czynności prawnych, których celem jest szeroko rozumiana zmiana wierzyciela, także tych, których jest ona dalszym, a więc nie bezpośrednim skutkiem, niezależnie od konstrukcji dogmatycznoprawnej oraz typowej dla nich funkcji. W razie zawarcia umowy przez samodzielny publiczny zakład opieki zdrowotnej, jej treść kształtuje stosunek zobowiązaniowy, w tym strony tego stosunku, którymi jest z jednej strony ten zakład, a z drugiej konkretnie określony podmiot lub podmioty uprawnione do spełnienia na ich rzecz konkretnie oznaczonych świadczeń. W każdym zatem przypadku, gdy dochodzi, wskutek czynności prawnej, do zmiany podmiotu uprawnionego do żądania świadczenia z tej umowy, badaniu podlega czy czynność ta prowadzi do zmiany wierzyciela w rozumieniu omawianego przepisu, a więc czy dla ważności tej czynności prawnej konieczne jest uzyskanie zgody podmiotu, który utworzył zakład.

Wskazane wyżej skutki prawne przedmiotowego przekazu i jego przyjęcia w sytuacji, gdy dłużnik nie może uchylić się od zadośćuczynienia przekazowi

(921⁴ k.p.c.), przesądzają o zakwalifikowaniu tych czynności jako sprzecznych z zakazem ustawowym. Wykreowanie dodatkowego wierzyciela poza stosunkiem umownym należy traktować jako równoznaczne ze zmianą wierzyciela, bo zaostcza odpowiedzialność przekazanego Szpitala wprowadzając na podstawie stosunku abstrakcyjnego osobę trzecią w jego sytuację prawną, której źródłem jest stosunek kauzalny pokrycia, a nadto pozbawia go możliwości podniesienia zarzutów ze stosunku kauzalnego ograniczając je do zarzutów wynikających z treści przekazu lub przysługujących mu osobiście względem odbiorcy (art. 921² § 2 k.c.). Dopuszczalny jest natomiast zarzut braku podstawy prawnej przyjęcia przekazu, jeżeli przekaz był nieważny z jakiegokolwiek powodu lub zarzut nieważności przyjęcia przekazu, zaś brak wymaganej zgody podmiotu, który utworzył zakład opieki społecznej, czyni zarówno czynność prawną przekazu, jak i jego przyjęcia nieważnymi (art. 53 ust. 6 u.z.o.z. i art. 58 § 1 k.c.).

Z tych względów orzeczono na podstawie art. 398¹⁶ k.p.c., o kosztach postępowania apelacyjnego i kasacyjnego rozstrzygając zgodnie z art. 98 i 108 § 1 zd. 2 w zw. z art. 391 § 1 i 398²¹ k.p.c.